

OROSZ SZAKÉRTŐK AZ EURÓPAI RAKÉTAVÉDELMI RENDSZERRŐL¹

Az elmúlt időszakban, de különösen a 2009. évet követően az Oroszországi Föderáció és az Amerikai Egyesült Államok, illetve az Oroszország és a NATO közötti kapcsolatok egyik igen kritikus pontját az európai rakétavédelmi rendszer koncepciójával és egyes szervezeti elemeinek telepítésével kapcsolatos kérdéskör képezte.

Az amerikai globális rakétavédelmi rendszer európai elemét eredetileg az 1000–5500 kilométer hatótávolságú iráni rakéták elfogására és megsemmisítésére hozták volna létre, olyan számvetéssel, hogy Washington 2020-ig mintegy 400 darab, a ballisztikus rakéták megsemmisítésére képes légvédelmi rakétát fog elhelyezni Lengyelország és Románia területén. A Kelet- és Közép-Európában elhelyezésre tervezett elemek telepítésével kapcsolatban azonban Moszkva erőteljesen tiltakozott, azzal érvelve, hogy „az elfogórakéták telepítése kedvezőtlenül érinti az orosz stratégiai nukleáris erők alkalmazásának hatékonyságát”. S bár a vezető amerikai és NATO-politikusok és katonai szakértők számtalan esetben hangsúlyozták, hogy a rendszer nem irányulna Oroszország ellen, moszkvai vezető szakértők és felelős politikusok – köztük maga Dmitrij Medvegyev elnök is – többször kijelentették, hogy a rendszer telepítése – amennyiben abból Oroszországot kihagyják – negatív hatással lehet az egyébként 2009 óta alapvetően javuló tendenciát mutató orosz–amerikai, illetve az orosz–NATO-kapcsolatokra.

Dmitrij Medvegyev orosz elnök az Állami Dumához intézett elnöki üzenetében azt is felvetette, hogy „a kapcsolatok 2020-ra (ez a telepítés határideje) elérhetik a holtponthoz, ami újabb, nemkívánatos mértékű fegyverkezési versenyt indíthat el, s mindez beláthatatlan következményekkel járhat”.

Dmitrij Rogozin, az Oroszországi Föderáció NATO-hoz akkreditált nagykövete még a 2010. novemberi liszaboni NATO-csúcsértekezlet előtt, de azóta is többször kifogásolta, hogy az európai rakétavédelmi rendszer egyes elemeit a Kalinyingrádi terület közvetlen szomszédságába helyezték el, és jogi garanciákat követelt arra vonatkozóan, hogy a telepítés nem Oroszország ellen irányul.

¹ A tanulmány megjelent: TÖMÖSVÁRY 2011–2012.

Az orosz diplomácia vezetője, Szergej Lavrov külügyminiszter is úgy nyilatkozott, hogy „a NATO nem veszélyezteti Oroszországot, de a kapcsolataikban vannak problémák”. Azt viszont elvileg fontosnak tartja, hogy minden „részes félnek” legyen megfelelő garanciája arra, hogy a rakétavédelmi rendszer nem ellene irányul.

A katonák is „hallatták hangjukat” a kérdésben: Nyikolaj Makarov vezérezredes, az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek vezérkari főnöke kijelentette, hogy amennyiben az Észak-atlanti Szerződés Szervezete az Oroszországi Föderációval történő előzetes konzultáció nélkül építi ki az európai rakétavédelmi rendszert, vagy ebből a folyamatból kihagyja, azt Oroszország a nemzetbiztonságát ért fenyegetésként fogja értékelni. Vagyis úgy tűnik, hogy Moszkva fontos stratégiai és egyúttal bizalmi kérdésként fogja fel a telepítés körüli huzavonát.

Érdekes, hogy a Szövetségen belül is vannak „finomhangolási” problémák. Barack Obama amerikai elnök jelezte határozott szándékát az orosz féllel való konzultációra, ugyanakkor Anders Fogh Rasmussen, a NATO főtitkára 2011 júniusában az Interfax orosz hírügynökségnek e kérdéskörben adott interjújában teljesen kizártnak tartotta az oroszokkal közös rakétavédelmi rendszer létrehozását. Ő az úgynevezett „szektorális” védelmi rendszert támogatja, amely a külön NATO- és az ugyancsak különálló orosz rendszer meghatározott mértékű és ellenőrzött információs összekapcsolását jelentené.

Ha megnézzük a NATO 2010. novemberi lisszaboni csúcsértekezletén elfogadott közös álláspontot, akkor azt látjuk, hogy a Szövetség fő veszélyforrásként nem a hagyományos értelemben vett államokat jelölte meg, hanem a terrrorszervezeteket, az atom- és tömegpusztító fegyverek elterjedését, míg a korábbi „ellenségképként” kezelt országokkal „stratégiai partneri” viszonyt kíván kialakítani. Mindehhez jó lehetőséget kínál például a terrorizmus elleni küzdelem Oszama bin Laden „kiiktatását” követő időszaka vagy az afganisztáni rendezés, sőt talán még a líbiai helyzet kezelése is, ahol ki lehet használni az esetlegesen meglévő hasonló érdekeket, és a NATO vélhetően felhasználja majd az orosz fél által javasolt közreműködést.

Ugyanakkor változatlanul számolni kell azokkal a problémákkal, amelyek kezelésénél ütköznek a NATO és az Oroszországi Föderáció stratégiai érdekei. Egyes moszkvai szakértők szerint ilyenek például a Grúzia körüli problémák és az európai rakétavédelmi rendszer kérdései.

Ez utóbbinál a NATO véleménye szerint – amint már korábban is utaltam rá – két különálló rakétavédelmi rendszert kell kiépíteni, és csupán ezek tevékenységét kell megfelelően koordinálni. Az orosz fél álláspontja szerint viszont olyan egységes rendszert kell kiépíteni, amelyben az oroszországi elem azonos értékű részvétele eleve megakadályozza, hogy a rakétavédelmi rendszert az orosz hadászati rakéták felderítésére és megsemmisítésére használhassák fel.

Az orosz szakértők igen nagy várakozással tekintettek a NATO–Oroszország Tanács (NRC) 2011. évi júniusi védelmi miniszteri szintű tanácskozása elé, ahol kiemelt napirendi pontként szerepelt a rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatos kérdés rendezése. A felfokozott várakozás ellenére azonban nem sikerült előrelépni a kölcsönösen elfogadható megoldás irányába. Az ülést megelőzően az orosz szaksajtóban szinte minden közismert biztonságpolitikai szakértő megszólalt, és érvelésükkel megpróbálták legalább közvetve befolyásolni a tanácskozás kimenetelét. A továbbiakban megkísérlem csokorba szedni a számomra legérdekesebbnek tűnő véleményeket, amelyeket olvasva határozottan körvonalazódni látszik majd az a tény, hogy – a korábbi NATO-bővítéssel kapcsolatos orosz belső vitákkal ellentétben – az európai rakétavédelmi rendszer telepítésének kérdéseiben már jóval közelebb áll egymáshoz a szakértők véleménye és a hivatalos orosz politika. Természetesen a rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatos oroszországi belső viták során a felszínre került néhány érdekes, a nemzeti biztonsági koncepcióban és a katonai doktrínában megfogalmazott külső fenyegetésekkel összefüggésben újszerűnek tűnő vélemény is, amely azonban a hivatalos politika szintjén eddig nem nyert megerősítést. (Gondolok itt például a kínai–oros viszonyrendszerre, amelyre az utóbbi időben úgy tűnik, hogy mindkét fél „erősen odafigyelt”).

Számomra az egyik legérdekesebb – és talán legfajszínűsőbb – szakértői vélemény az Alekszej Arbatovval, az Orosz Tudományos Akadémia Nemzetközi Biztonsági Kutatóintézetének vezetőjével a rakétavédelmi rendszer tárgykörében készült interjú volt.² Arbatov véleménye szerint mindenekelőtt azt célszerű megvizsgálni, hogy kik rendelkeznek megfelelő eszközökkel. Így például közepes hatótávolságú ballisztikus rakétákkal (1000–5500 kilométer) Irán, Pakisztán, Izrael és Szaúd-Arábia, míg 1000 kilométernél rövidebb hatótávolságú ballisztikus rakétával Törökország, Szíria, Jemen, Egyiptom és Líbia rendelkezik. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy az úgynevezett „hasznos terhelés” (a szállítandó robbanótöltet nagysága) csökkentésével az iráni „Shahab–3” és a „Sejil–1” rakétánál 1500-ról 2300 kilométerre, a jelenleg fejlesztés alatt álló „Shahab–4”-nél, illetve a „Sejil–2”-nél csaknem 3000 kilométerre, míg az ugyancsak fejlesztés alatt álló „Shahab–5” rakéták esetében 4300-ra, a „Shahab–6”-nál pedig ennél is nagyobbra (körülbelül 6700 kilométerre a tervek szerint) lehet növelni a hatótávolságot. Mindez azt jelentheti például, hogy Irán már a közepes hatótávolságú ballisztikus rakétaival is képes elérni Európában Spanyolországot, Norvégiát, illetve Oroszország teljes európai területét. (Egyes nyugati és orosz szakértők szerint Irán 10-12 év alatt képes lesz nagy hatótávolságú ballisztikus rakétát is előállítani.)

² ARBATOV 2011.

Arbatov véleménye szerint indokolt a megelőzést szolgáló rakétavédelmi rendszer létrehozása, és ehhez időben hozzá kell kezdeni, mert ennek kiépítése idő- és költségigényesebb, és technológiailag sokkal bonyolultabb folyamat, mint a támadó jellegű hordozórakéták fejlesztése, hiszen ez utóbbi technológiája már gyakorlatilag „kész” elérhető. Kockázatosabb azért is, mert a rendszer akár egyetlen rakétájának meghibásodása esetén békés polgárok százezrei halhatnak meg. Többek között éppen e kockázatok teljes kiszűrhetősége miatt húzódott el a rakétavédelmi rendszer teljes kiépítése, az Amerikai Egyesült Államokban és a Szovjetunióban/Oroszországban egyaránt.

6.1. táblázat. Irán „lehetőségei és képességei”

Név	Alapul vett típus	Hatótávolság (km)	Szállított robbanóanyag (kg)
Shahab-1	Scud-B	300	985
Shahab-2	Scud-C	500	600
Shahab-3	NoDong	1000–1300–2000	750–1200
Sejil-1	Saját fejlesztés	1930	1000
Sejil-2	Saját fejlesztés	2000–2500	1000
Még fejlesztés alatt álló rakéták			
Shahab-4	SS-4/Taep'o-dong-1	2000–2896	290–100
Shahab-5	Taep'o-dong-2	3500–4350	390–1000
Shahab-6	Taep'o-dong-2B/3	5470–6700	290–1200

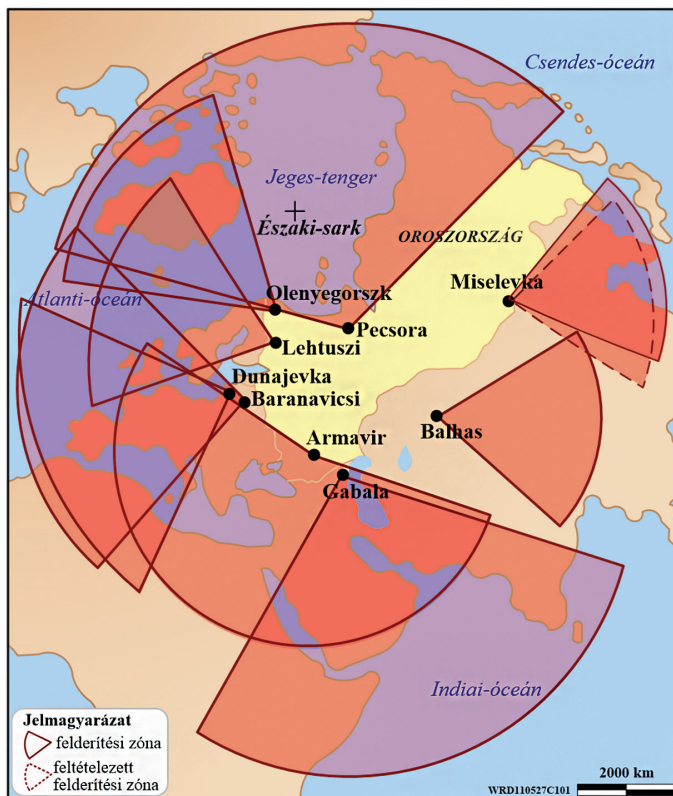
Forrás: CSETE [é. n.]; Iran's Missile Program: Past and Present 2020

A grúz–orosz fegyveres konfliktust követően fokozatosan enyhülő amerikai–oros viszonyt és a NATO–Oroszország Tanács (NRC) nyújtotta lehetőségeket is kihasználva az Oroszországi Föderáció úgynevezett „szektorális” (szektorokra osztott) rakétavédelmi rendszer közös kiépítésére tett javaslatot, amelyben Oroszország és a NATO bármilyen irányból érkező támadás esetén kölcsönösen megvédené egymást. Kormányzati szinten létre is hoztak szakértői csoportokat, amelyek olyan fontos kérdésekkel foglalkoztak, mint például a rakétaindítást előrejelző rendszerek közötti információcsere, a közös rakétavédelmi gyakorlatok tervezése, a rakétavédelmi rendszerek fejlesztésének transzparenssé tétele. Ennek ellenére nem sikerült közös nevezőre jutni. Arbatov ennek okát alapvetően abban látja, hogy nem lehet a rakétavédelmi rendszer kérdését a felek katonapolitikájától és katonapolitikai

kapcsolataitól elkülönített kontextusban vizsgálni. És az ilyen tágabb kontextusban már jóval több az akadály, még az olyan kényes kérdésekben is, mint a rakétavédelmi rendszer.

Arbatov kétségbe vonja azt is, hogy az Amerikai Egyesült Államok által kialakított (globális) rakétavédelmi rendszer majd visszatartja Iránt a rakétafegyverek fejlesztésétől. Sőt, éppen ellenkezőleg: Irán – a Moszkva és Washington közötti nézeteltérést kihasználva – gyorsítani akarja és tudja is fejlesztési programjait.

Arbatov szerint gondot jelenthet a térségben, ha Pakisztánban a szélsőséges iszlám képviselői kerülnek hatalomra, mert ebben az esetben ez az ország „második Iránná” változhat, ami beláthatatlan következményekkel járna. Ugyanakkor az Egyesült Államok erről a lehetőségről nem szívesen beszél az érvelése során, nehogy megriassza az Afganisztánban folyó műveletekben szövetségeseiként számontartott ország vezetését.

6.1. ábra. Az oroszországi korai előrejelző rendszer felderítési zónái

Forrás: a szerző szerkesztése

Fontos észrevételnek ítélem a „kínai tényező” felvetését is, különösen annak fényében, hogy végső soron az európai rakétavédelmi rendszer a globális rakétavédelmi rendszernek csupán az egyik eleme – a Távol-Keleten, az Alaszkában és a Kaliforniában meglévő elemekkel együtt. Ez együttesen megbízható védelmet nyújt Kína viszonylag korlátozott rakéta-nukleáris potenciáljával szemben, sőt „kitolja” a nukleáris paritás elérésének időpontját is, például az Amerikai Egyesült Államokkal szemben. Arbatov véleménye szerint Washington – a pakisztánihoz hasonlóan – ezt a kérdést sem hangsúlyozhatja, mert provokálná vele Pekinget.

Arbatov megítélése szerint a kulcskérdés az Oroszországi Föderáció számára az, hogy a globális rakétavédelmi rendszer sikeresen felhasználható-e Oroszország ellen. A legismertebb orosz szakértőkre – Viktor Jeszin³ és Vlagyimir Dvorkin⁴ tábornokok, Jurij Szolomonov⁵ akadémikus – hivatkozva megállapítja: „sem a jelenlegi, sem pedig a 10–15 éven belül továbbfejlesztett amerikai rakétavédelmi rendszer nem képes lényegesen befolyásolni az orosz nukleáris elrettentő potenciált.”⁶ (Természetesen mindez csak abban az esetben állja meg a helyét, ha a jelenleg érvényes START-egyezményben rögzített korlátozásokat mindkét érintett fél betartja, és nem próbálja meg a globális rakétavédelmi rendszer segítségével a maga javára megváltoztatni a hadászati erőegyensúlyt.)

Ahhoz, hogy közös rakétavédelmi rendszert építhessenek ki, fontos lenne a fenyegetések azonos szempontok szerinti értékelése is. Arbatov viszont éppen ebben a kérdésben látja a legnagyobb véleménykülönbséget: „az orosz biztonságpolitikai és katonai szakértők, de az orosz társadalom nagyobbik része sem Irán és Észak-Korea rakétaiban látja a legnagyobb veszélyforrást, hanem az Amerikai Egyesült Államok és a NATO részéről vélelmezik azt.”⁷ És ez nagyon lényeges megállapítás, amelyet a 2010-ben elfogadott új orosz katonai doktrína is alátámaszt. Hiszen az Oroszországi Föderáció biztonságát fenyegető veszélyforrások közül az első négy helyen az Amerikai Egyesült Államok és a NATO tevékenysége és fegyveres erői (beleértve a rakétavédelmi rendszert is) állnak, míg a tömegpusztító fegyverek elterjedése – amely ellen például a közös rakétavédelmi rendszert létre kellene hozni – csak a hatodik helyet „érdemelte ki”. Ennek fényében azután meglehetősen furcsán fest a Moszkva által javasolt „szektorális” rakétavédelmi rendszer, amelynek

³ Viktor Jeszin nyugállományú vezérezredes a Hadászati Rakétacsapatok Főtörzsének főnöke volt 1998-ig.

⁴ Vlagyimir Dvorkin nyugállományú vezérőrnagy, az Orosz Tudományos Akadémia Világgazdasági és Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének vezető szakértője.

⁵ Jurij Szolomonov akadémikus, állami díjas rakéta-főkonstruktor.

⁶ ARBATOV 2011.

⁷ ARBATOV 2011.

segítségével Oroszország védelmezné a NATO-t, a NATO pedig Oroszországot. Persze ha figyelembe vesszük azt a tényt is, hogy a teljes szovjet időszak politikai és katonai vezetése, de az új Oroszország döntéshozói is lényegében ezt sugallták és sulykolták a társadalom számára, akkor már nem csodálkozunk annyira.

Igen érdekes Dmitrij Rogozin a témával kapcsolatban napvilágot látott szakértői véleménye, aki nagyköveti rangban az Oroszországi Föderáció képviselője a NATO-nál, és egyben a NATO-val való egyeztetések során a rakétavédelmi rendszer kérdéseivel foglalkozó elnöki megbízott. Ez utóbbi minőségében az amerikai *The International Herald Tribune* című lapnak adott interjújában elismerte, hogy a rakétafegyverek gyártási technológiája egyre több ország számára válik hozzáférhetővé, és ugyancsak egyre többen mutatnak érdeklődést ezek beszerzése iránt. Fontosnak ítéli ezért megvizsgálni ezen országok motivációját és alaposan elemezni a rakétafegyverekhez való jutásuk kockázatait.

Oroszország elismeri, hogy a fentiekből adódó kihívások valós kockázattá válhatnak. Éppen ezért – a NATO és az Oroszországi Föderáció által a lisszaboni csúcson közösen vállalt kötelezettségnek megfelelően – megítélése szerint az európai rakétavédelmi rendszernek az egyenlő részvételen és valamennyi ország közös és oszthatatlan biztonságán kell alapulnia. Vagyis: „valamennyiünk meglévő közös erőforrásának felhasználásával olyan hatékony és finanszírozható rendszert kell kialakítani, amely képes megvédeni Európa valamennyi országát.”⁸ A közös európai rakétavédelmi rendszer elkerülhetetlenül szükségtelenné teszi az egymás elleni katonai tervezést, ami végső soron a kölcsönös bizalom erősítését szolgálja.

Rogozin utalt Dmitrij Medvegyev orosz elnök azon felvetésére, hogy ennek a rendszernek az alapját az egyenlőség, az átláthatóság és a felelősség kell hogy képezze. Megismételte az elnök „szektorális védelemre” vonatkozó javaslatát, amely szerint a rendszer részes államai meghatározott körzetek védelméért felelőnek.

A nagykövet aláhúzta, hogy az Oroszországi Föderáció a NATO-val a rakétavédelem területén kialakított együttműködést az Észak-atlanti Szövetséggel kialakítandó stratégiai partnerség közbeeső állomásának tekinti. A valós, kölcsönös bizalom és őszinteségen alapuló együttműködés ezen a fontos területen hozzásegítheti mindkét felet ahhoz, hogy végérvényesen megszabaduljanak a hidegháború alatt kialakult kölcsönös gyanakvástól. Ennek viszont ellentmondani látszik az a kijelentése, amely szerint: „Nem szeretnénk, ha az amerikai rakétavédelmi rendszer lefogná országunk területének északi részét, mert az megbontaná a kialakult stratégiai erőegyensúlyt.”⁹

⁸ *The International Herald Tribune*.

⁹ *The International Herald Tribune*.

Bár a nagykövet interjúja az európai rakétavédelmi rendszer kérdésében a hivatalos „kemény” orosz álláspontot képviselte, diplomatikusan utalt arra is, hogy az Oroszországi Föderáció tisztában van a felelősségével, és mérlegeli a lehetséges alternatívákat. „Mély meggyőződésünk, hogy történelmi szükségszerűség az európai béke megőrzése. Éppen ezért Oroszország igyekszik megérteni azt, amit Lisszabonban számára javasoltak: tartós barátság vagy a korábbi amerikai adminisztráció által kialakított globális rakétavédelmi rendszer harmadik elemének az átdolgozott változata – amelyet nem fogadhatunk el. Az erre a kérdésre adott választól függ az egész euroatlanti térség biztonsága.”¹⁰

Számomra különösen érdekes Alekszandr Hramcsihin, a Politikai és Katonai Elemző Központ igazgatója véleménye. Ő úgy véli, hogy egy, az Amerikai Egyesült Államok ellen intézett feltételezett atomcsapás esetén a rakétavédelmi rendszer Romániában telepített rakétái nem képesek elérni az elindított orosz rakétákat. A rendszer Lengyelországban telepített rakétái pedig csakis a Kozelszkben¹¹ állomásozó 28. rakétahadosztály, valamint a Vipolzovóban¹² diszlokáló 7. rakétahadosztály által indított rakétákat képesek elfogni, és azokat is csak abban az esetben, ha azokkal az Amerikai Egyesült Államok keleti partvidékére szándékoznak csapást mérni.

A nyugaton diszlokáló rakétahadosztályok (Tyejkovo,¹³ Tatyiscsevo,¹⁴ Joskar-Ola,¹⁵ Dombarovszkij¹⁶) számára csakis az amerikai rakétavédelmi rendszer Balti-, Barents- és Norvég-tengeren állomásozó haditengerészeti elemei jelenthetnek veszélyt. Sőt, „minél keletebbre tudjuk elhelyezni azokat, annál hipotetikusabbá válik a sebezhetőségük”¹⁷ – állította. Az indított rakéták röppályájának ismeretében azok részben sebezhetetlenek a rakétavédelmi rendszer számára, részben pedig kívül esnek az amerikai hadászati rakéták hatótávolságán, ezért megelőző csapást sem lehet rájuk mérni. Ily módon ezek a rakéta-magasabbegységek megőrizhetik elrettentő képességüket. „Oroszország mérete a rakétavédelmi rendszerünk leghatékonyabb eszköze”¹⁸ – állítja, és egyébként is az a véleménye, hogy az európai rakétavédelmi rendszer NATO által Lengyelországban még létre sem hozott eleméről mint Oroszország elleni fenyegetésről beszélni – ennek bizony kevés köze van a realitáshoz.

¹⁰ *The International Herald Tribune*.

¹¹ Település Kaluga megyében.

¹² Település Tver megyében.

¹³ Település Ivanovo megyében.

¹⁴ Település Szaratov megyében.

¹⁵ A Mari Köztársaság fővárosa.

¹⁶ Település Orenburg megye Dombarovszkiji járásában.

¹⁷ HRAMCSIHIN 2011b.

¹⁸ HRAMCSIHIN 2011a.

Hramcsihin szerint a NATO nem jelent Oroszország számára fenyegetést, hiszen:

- ♦ a hidegháború befejezését követően folyamatosan csökkenti csoportosításait Európában (jelenleg is nagyobb volumenű csökkentés küszöbén áll);
- ♦ nem bontakoztat szét erőket az Oroszországgal határos körzetekben, a korábban beharangozott „kelet-európai bázisok” csak a Kreml hivatalos propagandájában léteznek;
- ♦ nem rendez olyan méretű gyakorlatokat, amelyek forgatókönyve alapján az Oroszország elleni agresszióra való felkészülést lehetne feltételezni.

Ezzel szemben Kína:

- ♦ gyorsan növeli, sőt minőségileg fejleszti fegyveres erőit, különös figyelmet fordít a támadó jellegű fegyverek (harckocsik, hadászati rakéták) fejlesztésére;
- ♦ kiemelt prioritást biztosítva fejleszti az Oroszországgal határos pekingi és sanghaji katonai körzetet;
- ♦ rendszeresen tart egyre nagyobb méretű gyakorlatokat, amelyeket nem lehet másképpen értelmezni, mint az Oroszország ellen indítandó agresszióra való felkészülést.

„És mindehhez kérem hozzátenni, hogy szinte valamennyi tv-csatorna képernyőjéről és az újságokból azt zúdítják ránk, hogy a NATO halálos fenyegetés, Kína pedig a legjobb barátunk... Úgy tűnik, hogy Peking jól működő »ötödik hadoszlopot« hozott létre Oroszországban.”¹⁹

Megnyilatkozásaiban ugyanakkor pozitívként említi, hogy a hadászati rakéta-csapatok 2000 és 2009 közötti folyamatos csökkentése megállt, és az utóbbi két esztendőben – ha kismértékben is, de – növekedett a potenciáljuk. Hramcsihin az Oroszországi Föderáció szempontjából különösen előnyösnek tartja az Új-START megállapodást, amely megszüntette a mobil rakéták telepítési körzeteinek méreteire vonatkozó korábbi korlátozást, csökkentve ezzel megsemmisíthetőségük (sebezhetőségük) esélyeit.

Az orosz stratégiai nukleáris erők szempontjából a szárazföldi telepítésű rakéta-védelmi eszközöknél lényegesen veszélyesebbnek ítéli az Amerikai Egyesült Államok haditengerészeti rakétavédelmi eszközeit. Ez összesen 22 cirkálóra telepített 122 darab, illetve 62 rombolón elhelyezett 96 darab „Standard” típusú légvédelmi rakétát jelent. (E rakéták szárazföldi telepítésű változatát kívánják Lengyelországban elhelyezni.) A rakéták technikai paraméterei miatt azonban a sikeres elfogáshoz az amerikai

¹⁹ HRAMCSIHIN 2011b.

hadihajóknak az Északi-sark közelébe kellene jutniuk – márpedig az ilyen „felvonulás” biztos jelzés lenne az orosz fél számára, s elmaradna az eredményes harci alkalmazáshoz nélkülözhetetlen meglepetés.

A megegyezés esélyeiről szólva pozitív fejleménynek tartja, hogy az utóbbi két évben lényegesen javultak az orosz–amerikai politikai kapcsolatok. „Az amerikaiak pragmatikus emberek, akik nem tesznek olyan lépéseket, amelyek katasztrófának tennék ki saját országukat, legfeljebb végszükség esetén. Jelenleg ilyenről nincs szó.”²⁰ Mindez kedvezőbb feltételeket biztosíthat ahhoz, hogy az érintett felek a globális és az európai telepítésű rakétavédelmi rendszer legfontosabb kérdéseiben kompromisszumra juthassanak.

Hramcsihin megerősíti azt a korábbi jól ismert orosz álláspontot is, amely szerint „a koncepcionális válságban lévő NATO-n” belül a rakétavédelmi rendszer kérdésköre lehetőséget biztosítana az európai amerikai jelenlét meghosszabbítására. Egyébként is szerinte helytelen dolog „európai rakétavédelmi rendszerről” beszélni, hiszen Európa csupán a területét biztosítja ehhez, a rendszer és a fegyverzet teljes egészében amerikai lenne. Megítélése szerint éppen ezért ebben a kérdésben mindenekelőtt az Oroszországi Föderációnak és az Amerikai Egyesült Államoknak kell megállapodnia. (Csak emlékeztetném az olvasót arra, hogy a NATO-bővítés első köre előtt – még Jevgenyij Primakov külügyminisztersége idején – is hasonló volt a mértékadó orosz biztonságpolitikai szakértők véleménye, csak akkor a NATO bővítését illetően. Kísért a múlt...) Ha ez nem sikerülne, az nagyobb veszteség lenne Oroszország, mint az amerikaiak számára, mert új fegyverkezési versenyt indítana el a két fél között, és ez nem áll egyik fél érdekében sem.

Ugyanakkor nem lát esélyt a kapcsolatok olyan mértékű gyors javulására, amely elűttené a hosszú idő alatt felhalmozódott bizalmatlanságot – bár ez lenne az egyedüli megoldás –, szerinte még folytatódik az értelmetlen viták sorozata a rakétavédelmi rendszer kérdéseiben.

Figyelemre méltó az orosz csapatlégvédelem egykori (2005–2009 közötti) helyettes főnökének, Alekszandr Tazehulahov nyugállományú vezérőrnagynak a véleménye is. A tábornok – aki egyben elismert leszerelési szakértő is – kifejti, hogy ő a katonai biztonság szemszögéből vizsgálja a kérdést. Ugyan mindkét fél számtalanszor kölcsönösen kinyilvánította, hogy nem tekintik egymást ellenségnek, és nem kívánnak egymással háborúzni, a legfőbb orosz nemzetbiztonsági dokumentumokban (nemzeti biztonsági koncepció, katonai doktrína) és a NATO alapidokumentumaiban is az áll, hogy:

²⁰ HRAMCSIHIN 2011a.

- ♦ Oroszország nemzetbiztonsága ellen irányuló fenyegetésként tekinti a NATO határaihoz történő közeledését, valamint azokat a kísérleteket, amelyek arra irányulnak, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének globális hatásköre legyen;
- ♦ a NATO pedig kijelenti, hogy továbbra is a legerősebb katonai szövetség marad, globális jelenléttel a világban, s amelyben a stratégiai kezdeményezés az Amerikai Egyesült Államoké.

Ezekből a különböző módon kodifikált, de alapvetően eltérő hivatalos álláspontokból az orosz szakértő azt olvassa ki, hogy általában véve is, de különösen a rakéta-védelmi rendszer létrehozásával kapcsolatos kérdésekben nem lesz könnyű feladat az egyenjogúságra épülő, teljes értékű stratégiai partnerség megteremtése a NATO és Oroszország, valamint az Amerikai Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció között. Többek között a fenti két alapvetésben rejlő ellentmondások miatt nem sikerült az elmúlt hat-nyolc évben megegyezniük az orosz és a NATO-szakértőknek, és a tárgyalások jelenleg is „helyben járnak”.

Bár Dmitrij Medvegyev orosz elnök a 2010. évi lisszaboni csúcson a stratégiai partnerség kölcsönös és közös erősítésének szükségességét hangsúlyozta, a tábornok mégis úgy véli, hogy az ehhez nélkülözhetetlen öt feltétel – egyenjogúság, oszthatatlan biztonság, kölcsönös bizalom, átláthatóság és kiszámíthatóság – csak „hézagosan” létezik a valóságban:

- ♦ Oroszország egyenjogúságát csakis a hadászati nukleáris erők vonatkozásában ismerik el;
- ♦ a biztonság oszthatatlansága csak akkor valós elvárás, ha a washingtoni szerződés 5. cikkelyét módosítják;
- ♦ a kölcsönös bizalom erősítése elképzelhetetlen a meglévő hadászati védelmi és támadó eszközökkel, illetve a fejlesztés alatt álló eszközökkel kapcsolatos legújabb technológiákkal összefüggő zárt információk kölcsönös cseréje nélkül;
- ♦ az átláthatóság olyan törvényileg alátámasztott bizonyosságot, áttekinthetőséget és ellenőrizhetőséget kell hogy tartalmazzon, amely a kölcsönös bizalom alapul;
- ♦ a kiszámíthatóság pedig teljes mértékben a fent felsorolt négy paramétertől függ.²¹

²¹ TAZEHLAHOV 2011.

Megítélése szerint ezért a „klasszikus partnerség” kialakítása még bizonyára várat magára. Ebben a helyzetben Oroszország számára nem marad más választás, mint beleegyezni a közös információs központok létrehozásába, amelyeken keresztül megvalósítható a korai előjelző rendszerekkel és a válaszcsepások kiváltásával kapcsolatos alapvető információk cseréje. Ennek viszont szerint az a súlyos hátránya, hogy ezek a központok nem lennének a rakétavédelmi rendszer hadrendi elemei, ami viszont ennél fogva nem tenné lehetővé Oroszország számára a rakéták éles alkalmazásának befolyásolását.

A saját eszközök technikai fejlesztésével kapcsolatosan Tazehulahov vezérőrnagy kifejtette, hogy az Almaz–Antej Konszern jelentős lobbitevékenységet folytat annak érdekében, hogy az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek légvédelmi csapatait az Anatolij Szergyukov védelmi miniszter által felvázolt fejlesztési terveknek megfelelő, korszerű Sz–400, illetve Sz–500 típusú légvédelmi rakétakomplexumokkal tudják felszerelni.

Végezetül feltétlenül meg kell említeni a 2011. szeptember végén a Moszkvai Carnegie Intézet és a Kijevi Világpolitikai Intézet szervezésében *A rakétavédelem euroatlanti rendszere: moszkvai és kijevi vélemények* címmel lezajlott videókonferenciát. A konferencián – amelyen a címadó témán kívül más fontos kérdések is (az atomfegyvermentes világ megteremtésének lehetőségei, a CFE-szerződés megújítása stb.) szóba kerültek – mintegy harminc fő vett részt a két ország témában érintett hivatalos intézményei és kutatóintézetei képviselőiben. A párbeszéd keretében a résztvevők két alapvető kérdést vizsgáltak:

- ♦ az Oroszország nélküli európai rakétavédelmi rendszer létrehozásának potenciális katonai-stratégiai következményei;
- ♦ az Oroszország csatlakozásával létrehozandó rendszer alapvető irányultsága.

Az orosz szakértők a konferencia során azt az álláspontot képviselték, hogy mindenképpen folytatni kell a kérdésben megkezdett párbeszédet, mind kétoldalú alapon az Amerikai Egyesült Államokkal, mind multilaterális alapon a NATO-val. Az ukrán szakértők többsége pedig a Konsztantyin Griscsenko külügyminiszter által 2011. szeptember közepén elmondottakhoz tartotta magát: vagyis Kijev ki szeretne maradni a rakétavédelmi rendszer létrehozása körüli adok-kapokból. Ugyanakkor néhány szakértő felvetette, hogy Moszkva a NATO-val való megbeszélései során esetleg felvethetné az ukrán részvétel lehetőségét a létrehozandó közös európai rakétavédelmi rendszerben. Ukrajna és a NATO ugyanis mind ez idáig nem folytatott hivatalos megbeszéléseket e kérdéskörben. Ezt a helyzetet tükrözi Igor Dolgovnak, Ukrajna állandó NATO-képviselőjének ez év október elején elhangzott kijelentése is: „Kijev csak akkor kész részt venni az európai rakétavédelmi rendszer létrehozásának

előmozdításában, ha azt Oroszország részvételével alakítják ki, és pontosan ismert lesz annak elhelyezkedése.”²²

Egyébként Ukrajna első ízben a 2010. novemberi lisszaboni csúcsot követően mutatott érdeklődést a kérdés iránt. Ekkor jelentette be Raisza Bogatirjeva, az Ukrán Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács titkára, hogy Ukrajna a rádiólokációs állomásai rendelkezésre bocsátásával kész részt vállalni a rakétavédelmi rendszer létrehozásában.

A konferencia munkájában részt vevő orosz szakértők szerint az Amerikai Egyesült Államok gyakorlatilag befejezte az európai partok mentén létrehozásra tervezett tengeri rakétavédelmi rendszer első szakaszát az AEGIS harcvezetési és információs rendszer, illetve az SM–3 elfogórakéták telepítésével. Ezek a rakéták képesek a 3000–5000 kilométer közötti hatótávolságú ballisztikus rakétákat elfogni.

A hozzászólásokban igen éles kritikát kaptak az Amerikai Egyesült Államok Spanyolországgal, Törökországgal és Romániával kötött különmegállapodásai a felderítő-információs és csapásmérő eszközök elhelyezésével kapcsolatosan. Érthető módon a legélesebb kritikát a Lengyelországgal megkötött, Redzikowo és Ślupsk térségében elhelyezendő műveleti bázis létrehozásával kapcsolatos megállapodás kapta (a Kalinyingrád közelsége miatti fokozott orosz érzékenység).

Érdekes volt egyes orosz szakértők azon véleménye, amely szerint többek között azért sincs még végleges konkrét orosz válasz az Oroszország, az Amerikai Egyesült Államok és a NATO közötti rakétavédelmi együttműködéssel kapcsolatosan, mert az orosz katonai és politikai vezetés még nem dolgozta ki teljes mértékben a rendszer kialakításában való részvétellel összefüggésben elhangzott nyugati „meghívásra” a konkrét válaszokat.

A konferencián szóba került az iráni és az észak-koreai rakétákkal kapcsolatos fenyegetés kérdése is. Mindkét fél szakértői egybehangzóan megállapították, hogy azok elfogását a Perzsa-öböl hat országában található 24 üteg „Patriot” rakéta-komplexum, illetve az Arab-öbölben és a Földközi-tengeren állomásozó amerikai hadihajókra felszerelt SM–3 rakétákkal, valamint az izraeli légvédelem eszközeivel (mindösszesen mintegy 350–400 rakéta) végre lehet hajtani, ehhez további erőkre nincs szükség. A tanácskozáson megfogalmazott javaslatok közül kettőt érdemes megemlíteni:

- ♦ feltétlenül indokoltnak tartják, hogy az Oroszország bevonásával létrehozandó közös európai rakétavédelmi rendszer legfontosabb tisztázatlan kérdéseiben a felek előzetesen állapodjanak meg;

²² KOZIN 2011.

- ♦ ugyancsak fontosnak ítélte a konferencia az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió által 1972-ben megkötött rakétavédelmi megállapodás felülvizsgálatát, más érintett országok bevonásával.

Befejezésül ehhez kapcsolódóan kimondottan technikai megközelítésű Igor Asurbejli véleménye, aki közismert rakétakonstruktor, 2011-ig az Almaz–Antej tervezőirodát vezette, jelenleg pedig a Kormányközi Szakértői Tanács légi-kozmosz védelmi kérdésekben illetékes elnökhelyettese. Asurbejli megítélése szerint az orosz haderőből az eddiginél is nagyobb ütemben kell kivonni a korszerűtlen, elavult légvédelmi eszközöket, továbbá a rakétavédelmi rendszer olyan elemeit, mint a főváros körüli rendszert alkotó A–35 típusú komplexum. Az Sz–300 típusú rakétákat 1994 óta már kizárólag exportra gyártották, míg a hazai rendszerekben fokozatosan cserélték le az Sz–400-as komplexumokra. Ennek üteme azonban véleménye szerint nem megnyugtató.

Igor Asurbejli ugyanakkor jelzi, hogy az Almaz–Antej tervezőiroda által elkészített Sz–500 típus már olyan stádiumban van, hogy megfelelő költségvetési források megléte esetén 2015-ben hadrendbe tudják állítani. Kezdetben szállítható változatra készültek a méretek és a súly miatt, de jelenleg dolgoznak az önjáró változaton is. A rendszerbe állítást követően – ha sikerül a NATO-val megállapodni – ezek a komplexumok is az (orosz álláspont szerinti) egységes közös rendszer elemeivé válhatnak.²³

Összegzésképpen elmondható: úgy tűnik, hogy az európai rakétavédelmi rendszer létrehozását mind az orosz szakértők, mind a hivatalos politikai szereplők már elvileg elfogadják (különösen azt követően, hogy az Amerikai Egyesült Államok világossá tette: mindenképpen létre kívánja hozni azt), a viták alapvetően a létrehozás módjában csúcsosodnak ki. Ennek két fő eleme rajzolódik ki világosan: az amerikai álláspont szerint két önálló rendszerre van szükség, amelyeket egy információs központ segítségével kapcsolnának össze, míg az orosz fél ragaszkodik az egységes, közös rendszerhez, mondván csakis ebben látna garanciát arra vonatkozóan, hogy a rendszer létrehozása nem irányul Oroszország ellen. Mindkét változat azonban – éppen a rendszerben megjelenő, közösen, azonos szempontok alapján értékelendő, rendkívül bizalmas jellegű információk miatt – a kölcsönös bizalom jelenleginél lényegesen magasabb szintjét feltételezi. Ezt pedig nem erősíti Dmitrij Rogozinnak a lisszaboni csúcsot megelőzően tartott sajtótájékoztatón „elejtett” megjegyzése: „ha nem sikerül megegyezni, Oroszországnak elegendő ereje

²³ Novosztjy 2011.

van ahhoz, hogy bármilyen rakétavédelmi rendszert képes legyen eredményesen leküzdeni.”²⁴ Bízunk abban, hogy új kihívásokkal teli világunkban végül a józan ész politikája győzedelmeskedik majd!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- АРБАТОВ, Alekszej Georgijevics [АРБАТОВ, Алексей Георгиевич] (2011): Совместная ПВО никак не получается. *Независимая газета – Независимое Военное Обозрение*, 2011. június 17.
- CSETE Zsolt [é. n.]: Áttekintés az iráni atomprogramról. Online: http://biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=803&title=%C3%81ttekint%C3%A9s_az_ir%C3%A1ni_atomprogram%C3%B3l
- ГРАМСИНИН, Alekszandr Anatoljevics [ГРАМЧИХИН, Александр Анатольевич] (2011a): Кому будет плохо, если не договоримся. *Независимая газета – Независимое Военное Обозрение*, 2011. június 3.
- ГРАМСИНИН, Alekszandr Anatoljevics [ГРАМЧИХИН, Александр Анатольевич] (2011b): Бесплезная ПРО – искусственно сконструированная реальность. *Независимая газета – Независимое Военное Обозрение*, 2011. július 22.
- Iran's Missile Program: Past and Present (2020). *Iran Watch*, 2020. június 29. Online: <http://iranwatch.org/wmd/wmd-iranmissileessay.htm>
- КОЗИН, Vlagyimir [КОЗИН, Владимир] (2011): EvroPRO: „to be or not to be”. *Независимая газета – Независимое Военное Обозрение*, 2011. október 14.
- Novosztji (2011). *Golosz Rossziji*, 2011. augusztus 15.
- ТАЗЕНУЛАНОВ, Alekszandr Alekszandrovics [ТАЗЕХУЛАНОВ, Александр Александрович] (2011): Аппендикс ЕвроПРО грозит острым воспалением. *Независимая газета – Независимое Военное Обозрение*, 2011. augusztus 26.
- TÖMÖSVÁRY Zsigmond (2011–2012): Orosz szakértők az európai rakétavédelmi rendszerről. *Felderítő Szemle*, 10/11 (3–4/1), 33–49.

Ajánlott irodalom

- SZTERNÁK György – KOÓS Gábor (2011): *Az európai rakétavédelem*. Vázlatalbum. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Kar.
- TÖMÖSVÁRY Zsigmond (2012): Az Oroszországi Nemzetközi Kapcsolatok Tanácsa. (Egy viszonylag fiatal, de igen figyelemreméltó intézmény az Oroszországi Föderációban.) *Hadtudomány*, 22(3–4), 148–153.

²⁴ Dazzle.ru. Online: <http://dazzle.ru/politika/rnrinvvr.shtml>